

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประวัติศาสตร์ชาติไทยมีหลักฐานลายลักษณ์อักษร ย้อนหลังไปประมาณ 800 ปี ซึ่งชนชาติไทยได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ ด้วยวิถีชีวิตและภูมิปัญญาไทยที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษนานนับพันปี ซึ่งล้วนแล้วแต่ยังประโยชน์และความเจริญรุ่งเรือง สู่รุ่นลูกหลานในปัจจุบัน เอกลักษณ์ความเป็นไทย แห่งวิถีชีวิตและภูมิปัญญานี้ เป็นความภาคภูมิใจ ที่คนทุกคนควรสืบทอดและส่งเสริม ให้ดำรงคงอยู่ต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2544)

แต่เมื่อมีการบริหารบ้านเมืองโดยใช้ระบบประชาธิปไตย ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเพื่อความเจริญของประเทศชาติเรื่อยมา จะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศไทย ฉบับที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศไทยฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2536-2539) มีความพยายามที่จะให้ประเทศไทยมีความเจริญในทิศทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ด้วยประเทศไทยทำการเปิดเสรีทางการค้ากับต่างประเทศ วัฒนธรรมและค่านิยมต่าง ๆ จึงหลั่งไหลเข้ามา โดยที่รัฐมิได้ทำการกำกับควบคุม ทั้งยังขาดการดูแลสังคมในทุกระดับ ภาพรวมของประเทศไทยในช่วงนั้น จึงเหมือนกับมีความเจริญทางเศรษฐกิจมาก

ดังนั้นการพัฒนาที่ผ่าน ๆ มาจึงถูกวิจารณ์ว่า เน้นการวัดความสำเร็จที่วัดดู ให้ความสำคัญที่รายได้เป็นจำนวนเงินต่อหัวต่อปี โดยละเว้นที่จะพูดถึง ตัวคน ครอบครัว สภาพชุมชน สิทธิมนุษยชน ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ว่ามีสภาพเป็นเช่นใด ซึ่ง วิจิต นันทสุวรรณ และจำนงค์ แรกพิณิจ (2541, หน้า 13) ได้วิเคราะห์ปัญหา และสาเหตุแห่งปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั่วประเทศ พบว่า ความสูญเสียอันสำคัญยิ่งของชนบทก็คือ การสูญเสียภูมิปัญญา ชุมชนชนบทต้องเดินตามการชักจูงของกระแสเมือง กระแสโลก กระแสของการบริโภคนิยม และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ต่างคนต่างดิ้นรน โดยไม่รู้ว่าจะไปทางไหน จนเกิดภาวะตัวใครตัวมัน แข่งขันกัน ความสัมพันธ์อันดีงามของชุมชนจึงสูญหายไป เมื่อดิ้นรนในชุมชนไม่ได้เพียงพอ

ชวนชวายเป็นนอกชุมชนเลือกไปตายเอาดาบหน้า ในเมืองบ้าง ต่างประเทศบ้าง อันเป็นที่มาของปัญหาที่ต่อเนื่องมากมาย จนปัญหานี้ถูกลามเข้าสู่ในชุมชนเมืองด้วยเช่นกัน

ในอีกมุมหนึ่งก็มีผู้วิจารณ์ว่า ลัทธิบริโภคนิยมได้เข้าทำลายชุมชนบทย่างถึงราก โดยได้ริมนำเข้าสู่ชนบท และผลักดันให้คนหนุ่มสาวที่หลงใหลความทันสมัย เลือกการบริโภคที่หลากหลาย พวกกันทิ้งไร่นา ไม่สนใจที่จะพัฒนาค้นคว้าผลผลิตบนที่ดินของตนเอง ทั้ง ๆ ที่บางชุมชน เรียกสวนไร่นามีโอกาสที่จะสร้างรายได้ ได้ดีกว่าการทำงานในเมือง การที่ต้องพึ่งรัฐอย่างลม ๆ แล้ง ๆ เป็นหลักในชีวิตนั้น เกิดจากชุมชนละเลยที่จะสร้างฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ จึงต้องสูญเสียความมั่นใจในการพึ่งพาตนเองไปด้วย (เศรษฐสยาม, 2540, หน้า 11-12)

สภาพวิกฤติสังคมที่เกิดขึ้น ได้ก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาชุมชนชนบท จนกระทั่งเกิดการศึกษาทฤษฎีหรือแนวความคิดเพื่อแก้ปัญหาขึ้น เช่น โครงการศิลปาชีพ ซึ่งเป็นโครงการพระราชดำริ ก็นับว่าเป็นโครงการหนึ่ง ที่มีบทบาทต่อการส่งเสริมให้ชุมชนที่อ่อนแอ แดกแยกล่มสลาย ได้หวนกลับมาเป็นชุมชนที่เข้มแข็งหรือเป็นชุมชนที่ยั่งยืน โครงการในพระราชดำริที่สำคัญยิ่งอีกโครงการหนึ่งคือ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยเกี่ยวกับการนำสมุนไพรมาใช้ในการบำบัดรักษาความเจ็บป่วย (<http://www.swu.ac.th/royal/book3/index.html>) ซึ่งมีมาแต่โบราณกาล อีกทั้งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้คนในสมัยก่อนสามารถดำรงอยู่ได้ แม้จะไม่มียาแผนปัจจุบันใช้เลยก็ตาม ความรู้ในการใช้สมุนไพรได้ส่งสมต่อเนื่องกันมาช้านาน ในลักษณะของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีความแตกต่างกันไปบ้างในแต่ละภูมิภาค จนกระทั่งมาถึงช่วงที่ประเทศไทยได้นำการแพทย์แบบตะวันตกเข้ามาใช้เมื่อประมาณร่วมร้อยปีมาแล้ว ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรของไทยก็ได้ถูกละเลยและถูกกลืนโดยการแพทย์แบบตะวันตก หรือที่เรียกกันว่า การแพทย์แผนปัจจุบันจนทำให้ถูกมองว่า การใช้ยาสมุนไพรเป็นเรื่องไม่ทันสมัย ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายว่า ความรู้ในส่วนนี้ได้หยุดการพัฒนาไปเป็นเวลานาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาไทยในทุก ๆ ด้าน วิธีการที่พระองค์ทรงใช้ในการพัฒนานั้น ทรงใช้คำว่า "ระเบิดจากข้างใน" (กล่าวคือเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชน โดยที่ชุมชนยังไม่ทันได้มีโอกาสตั้งตัว ซึ่งแนวคิดเช่นนี้น่าจะแสดงให้เห็นว่า ไม่ทรงปรารถนาให้สังคมภายนอก เข้าไปเปลี่ยนแปลงหรือทำลายสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ แต่เดิมในชุมชนนั้น ซึ่งหมายรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ส่งสมกันมาช้านานด้วย (<http://www.swu.ac.th/royal/book3/index.html>)

พระราชกระแสรับสั่งดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสนพระราชหฤทัยและพระปรีชาใน เรื่องของสมุนไพร เป็นสิ่งบ่งบอกอย่างชัดเจน ถึงการที่ทรงตระหนักในคุณค่าของการอนุรักษ์ภูมิ ปัญญาไทยเรื่องการใช้สมุนไพร

สมุนไพรพื้นบ้าน ที่ชุมชนไทยส่วนมากรู้จักและบริโภคมีมากมาย เช่น พริก พริกไทย หอม กระเทียม หิง ข่า ตะไคร้ กะเพรา โหระพา กะชาย ไพล ขมิ้น ผักชี ว่านม่วง (ขมิ้นขาว) ว่าน หางจระเข้ เป็นต้น รวมทั้งพืชผักผลไม้ไทยก็นับว่ารวมกลุ่มอยู่ในพืชสมุนไพรเกือบทั้งหมดด้วยเช่น กัน ซึ่งสมุนไพรหลายชนิด ได้ถูกนำมาประกอบอาหาร เช่น กะชายใส่ในแกงคั่ว หอมและขมิ้นใส่ ในแกงส้มผักรับ พริกไทยและหอมใส่ในแกงจืดตำลึง กะทือ กระเทียม ไพลและหอมใส่ในแกงป่า พื้นบ้าน ใส่ กะเพรา กะทือและเห็ดใส่ในห่อจี่ สะระแหน่ ต้นหอม และตะไคร้ใส่ในยำ ผักแนมใช้ ผักสารพัดชนิดที่ผู้บริโภคต้องการ ผักผักสารพัดชนิด บางครั้งก็นำสมุนไพรมาทำขนม เช่น ขนม ดอกโดน ขนมมันสำปะหลัง ขนมดอกอัญชัน ขนมพื้ทอง เป็นต้น ซึ่งผู้ที่รับประทานสมุนไพร ก็มักจะเลือกใช้ของสด ๆ ที่นำมาจากแหล่งที่ปลูกและมักจะชอบในรสชาติ เนื่องจากช่วยเสริมวิตามิน และรักษาโรคได้ เพราะสมุนไพร จะเป็นทั้งสารอาหารและเป็นยาไปในตัว บางคนจึงนำสมุนไพร มาบริโภคอย่างเข้าใจและตั้งใจที่จะใช้ตามคุณสมบัติของมัน แต่บางคนก็นำมาบริโภคเพราะ ชอบในรสชาติ และได้รับการถ่ายทอดวิธีการใช้ ที่เป็นภูมิปัญญาสืบต่อ ๆ กันมา ซึ่งหากได้นำมา วิเคราะห์แล้วจะเห็นถึงความมหัสจรรย์ของภูมิปัญญา ในการนำสมุนไพรท้องถิ่นแต่ละชนิดมา บริโภค ในรูปของอาหาร เพราะ สามารถนำมาผสมผสานให้สอดคล้องทั้งรสชาติและคุณสมบัติที่ ส่งเสริมกันและกัน เช่น ถ้ามีอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ ภูมิปัญญาเดิมก็จะใช้ผักแนมมาช่วยย่อย ลด การเกิดลม ขับลม และลดการเกิดสะสมสารอาหารที่ไม่จำเป็น อีกทั้งยังช่วยลดอันตรายจากการรับ ประทานเนื้อสัตว์ด้วย ถึงแม้ผู้บริโภคจะมีความรู้ความเข้าใจในคุณสมบัติของสมุนไพรที่ตนใช้อยู่ บ้าง แต่ก็ยังมีคุณสมบัติอีกหลายประการที่ควรส่งเสริมให้ผู้บริโภคได้รู้จักจริง เพื่อประโยชน์ทั้งต่อตน เองและบุคคลอื่น ๆ ซึ่งจะส่งผลให้มีการบริโภคที่มั่นใจ มีเป้าหมายและมีคุณค่ากับตนเองมากยิ่งขึ้น เพราะหากรับประทานพืชผักสมุนไพรอย่างไม่เข้าใจทั้งคุณสมบัติ แหล่งที่มาและการดูแล รักษา บางครั้งก็อาจทำให้เกิดโทษแก่ผู้บริโภคได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้บริโภคสมุนไพรส่วนมาก มัก นำสมุนไพรที่ตนรู้จักคุ้นเคยมาใช้ โดยที่บางครั้งไม่สามารถรู้ถึงการดูแลจากแหล่งที่ปลูกจนถึง ที่ขายก่อนที่จะนำมาบริโภค ได้ถูกกระทำอะไรลงไปบ้าง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าเรื่องใด ๆ ก็ตาม เป็นพลังจากศักยภาพของชุมชนเองโดยแท้ ซึ่งหากได้มีการพัฒนาและชุมชนมีความร่วมมือกันอย่างจริงจัง ก็จะเป็นแนวทางหนึ่งที่สำคัญของ การพัฒนาประเทศได้ ดังเช่นการศึกษาของ เสรี พงศ์พิศ (2542, หน้า 77) กล่าวว่า ในหมู่บ้าน

หนึ่งในจังหวัดพัทลุง มีการเก็บเอากะลามะพร้าวที่เราทิ้งเกลื่อนกลาดมาขัด แล้วประดิษฐ์เป็น
 ช้อน เป็นเครื่องประดับ และผลิตภัณฑ์อีกหลากหลาย ส่งขายไปยังต่างประเทศกว่า 10 ประเทศ
 ทั้งสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น ยุโรป สแกนดิเนเวีย มีมาตรฐานที่ทุกคนยอมรับ โดยมาจาก
 หมู่บ้านเล็ก ๆ ซึ่งปัจจุบันนี้ก็ยังทำอยู่ กับอีกตัวอย่างหนึ่งที่ เสรี พงศ์พิศ (2542, หน้า 75-77)
 กล่าว เจริญเปรียบเทียบ และเน้นให้เห็นภาพ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จากเมืองเล็ก ๆ หมู่
 บ้านเล็ก ๆ ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เหมือนธุรกิจชุมชนอิตาลี คือผลผลิต
 จากชุมชน ที่พัฒนาศักยภาพสู่ระดับโลกได้ในที่สุด คือ “เบเนตอง” ซึ่งเดิมเป็นธุรกิจชุมชนแต่
 สามารถพัฒนาเป็นธุรกิจระดับโลก เป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของอิตาลีทั้ง
 ระบบ

จะเห็นได้ว่าธุรกิจชุมชน ที่เกิดจากครอบครัวและชุมชน มาจากรากฐานภูมิปัญญา
 ท้องถิ่นและพลังอันเป็นศักยภาพ ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ที่ถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กัน
 มา จนกลายมาเป็นรากฐานของชาติ และเป็นธุรกิจระดับโลก ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถ
 สืบสานต่อไปได้ ก็ต้องเนื่องมาจากความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งพิทยา วงศ์กุล (2542, หน้า 66-
 67) กล่าวว่า ชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนที่ยั่งยืน ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความพยายามหาทางออก
 ในการแก้ปัญหาวิกฤติทางสังคม ที่ชุมชนหวนกลับมาศึกษาตัวเอง จากรากฐานทางวัฒนธรรม
 ของตน ที่มีความเป็นตัวของตัวเองมากกว่าการคิดแต่จะพึ่งพาแนวทางแก้ปัญหาจากผู้อื่น ซึ่งจาก
 จุดนี้จะส่งผลทำให้สังคมเกิดสำนึกในเรื่องการรู้จักนับถือตัวเอง ภูมิใจในตัวเอง เชื้อมั่นในตัวเอง
 แต่ต้องไม่หลงตัวเอง

การจะสร้างกระบวนการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งได้นั้น จะต้องทำให้ประชาชนมี
 จิตสำนึกและกระตือรือร้น เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม เพื่อเตรียมรับมือกับวิกฤตของชาติ
 ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านใด ๆ โดยการมีศูนย์ประสานงานเครือข่ายท้องถิ่นและเครือข่ายเรียนรู้ชุม
 ชน เพราะความเข้มแข็งของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น จะเป็นรากฐานการพัฒนาที่มั่นคงของประเทศ
 สืบไปสำหรับยุทธศาสตร์ที่สามารถทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การมีส่วน
 ร่วมของประชาชน การถ่ายทอดประสบการณ์ของงานสร้างอาชีพที่เป็นอยู่ โดยการนำประสบ
 การณ์ของความรู้มาเลือกสรร กลั่นกรอง แล้วไปใช้ในกระบวนการถ่ายทอด เนื่องจากการถ่ายทอด
 แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ เป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ และความเข้าใจ
 ดีต่อกัน นำมาซึ่งการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน ระหว่างสังคม อันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ
 ในสิ่งที่เกิดจากภูมิปัญญาของตน ขณะเดียวกัน เมื่อสมาชิกในสังคมเกิดความเข้าใจ และ
 ตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาแห่งตนแล้ว ก็สามารถนำไปปฏิบัติ สร้างเศรษฐกิจให้ชุมชน

อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัย (<http://www.grassrootsthai.net/>)

ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ ที่ประเทศไทยต้องเผชิญอยู่ ได้ส่งผลกระทบต่อทุกสังคมและชุมชน และกำลังขยายผลไปสู่สังคมในอนาคต จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลและทุกคนในชาติ จะต้องหันกลับมาพิจารณา แก้ไขปัญหาทางสังคมร่วมกันอย่างจริงจัง จริงจัง ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่น สร้างความเชื่อมั่นในการบริหารงาน สร้างเศรษฐกิจชุมชนให้สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ โดยการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมทุก ๆ ส่วน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวแล้วนี้ รัฐบาลจึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มากำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) (คณะกรรมการจัดทำแผน 9 ของกระทรวงสาธารณสุข, 2544, หน้า 2) โดยเน้นในแนวคิดและปรัชญานำทางว่า สังคมไทยจะเป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ จะต้องมีการฟื้นฟูเศรษฐกิจภายในให้เข้มแข็ง มีเสถียรภาพ และมีภูมิคุ้มกัน คนต้องสามารถพึ่งตนเองได้อย่างรู้เท่าทันโลก เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ วิสัยทัศน์คนไทยส่วนใหญ่ จะต้องมีการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นคนดีมีคุณธรรม อยู่ในสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สามารถรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงาม

ขณะเดียวกันได้มีการพัฒนาระบบการศึกษาในประเทศไทย ให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลก ซึ่งนับตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา รัฐบาลได้มีการออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ด้วยการกำหนดหลักการจัดการศึกษา 3 ประการ คือ เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และ ในการจัดระบบ โครงสร้าง กระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลัก 6 ประการ คือ (1) มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ (2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (3) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา (4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง (5) ให้ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น และ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร

เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการรวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การพัฒนาระหว่างชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, หน้า 6-16) ซึ่งการศึกษาเป็นเรื่องของมนุษย์ที่แยกจากกันไม่ได้ บุคคล และกลุ่มคนจะมีความเข้มแข็งได้ ต้องเกิดจากการรู้จักการเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนตนเองและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความเหมาะสมกับการอยู่รอดอย่างเป็นสุขของตน ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางเร่งการปรับปรุงพัฒนาคนและชุมชน ให้มีคุณภาพได้อย่างรวดเร็ว สำหรับวิธีการที่จะส่งเสริมให้เกิดการศึกษาโดยตรงของชุมชนอย่างเหมาะสม ต้องมีฐานการคิด และการแก้ปัญหาจากชุมชนเอง และวิธีการจัดการเพื่อให้เกิดการดำเนินการที่ดีคือ การมีส่วนร่วมของสังคมทุกระดับด้วยความจริงใจ โปร่งใส ในการที่จะร่วมมือกันแก้ปัญหา จากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะนำพาแนวคิดที่สร้างสรรค์ไปจูงใจให้ประชาชนร่วมมือและปฏิบัติตามแต่ละระดับกัน ต้องสามารถจุดประกายแนวคิดให้ประชาชนสามารถคิดเองเป็นด้วย ซึ่งจะได้จากการศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา กรณีศึกษาชุมชนบ้านกิโลสาม อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว (2543) เมื่อเดือนสิงหาคม 2543 ถึง เดือนตุลาคม 2543 พบว่าชุมชนมีส่วนร่วมการสนับสนุนการศึกษาด้วยการบริจาคทรัพย์สิน การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดการช่วยเหลือดูแลพฤติกรรมนักเรียน ร่วมแสดงความคิดเห็นในบทบาทของการเป็นกรรมการโรงเรียน ชุมชนมีการรวมตัวที่เหนียวแน่น มีประจุมกรรมการชุมชนทุกเดือน โดยใช้อาคารเอนกประสงค์ที่โรงเรียน เป็นที่ดำเนินการ นอกจากนั้นยังมีการวางแผนโครงการสวนสมุนไพร และผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรในหมู่บ้านร่วมกับทางโรงเรียนเพื่อให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนในอนาคตต่อไป ซึ่งในกิจกรรมทุกอย่างที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ คณะกรรมการหมู่บ้านทุกคนยอมรับว่าเกิดขึ้นเมื่ออาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนบ้านกิโลสาม คือนายโกมล จันทวงศ์ ได้ย้ายมาทำงานที่นี่ มีผลทำให้ครูทุกคนของโรงเรียน สามารถทำงานร่วมกับชุมชน และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้ดี (ระวีวรรณ เผ่ากัณหา และคณะ, 2543, หน้า 4)

จากภาวะที่ทุกชุมชนในประเทศไทยต้องเผชิญอยู่ ชุมชนบ้านชากดัดเต่า ตำบลชากบก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ก็เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบนั้น ประชาชนมีความต้องการให้ชุมชนของตน เป็นชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืนเช่นกัน ซึ่งจากการศึกษานำร่องในพื้นที่นี้ ผู้วิจัย

ได้ทำการวิเคราะห์สภาพชุมชนร่วมกับผู้นำชุมชน โดยวิธีการใช้ SWOT (S = Strength = จุดแข็ง /W = Weakness = จุดอ่อน / O = Opportunity = โอกาส /T = Threat = ภาวะคุกคาม) พบว่า การเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เป็นเหตุส่งเสริมปัญหาของชุมชนบ้านชากดัดบ่เต่า อย่างมาก เพราะจังหวัดระยอง เป็นทั้งเมืองท่องเที่ยว และเป็นเมืองอุตสาหกรรมใหม่ คนที่อยู่ ในชนบทได้มีการหลั่งไหลเข้าสู่ส่วนของการพัฒนาทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรม การเพิ่มปริมาณ โรงงานอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วนี้ ทำให้คนพัฒนาทางด้านการศึกษาให้สอดคล้องและเหมาะสม ไม่ทัน ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จากการสอบถามและสัมภาษณ์ประชาชนที่มีถิ่นฐาน ตั้งเดิมในพื้นที่ จากการสัมภาษณ์ผู้นำทางการศึกษาที่มีบทบาทในการร่วมพัฒนาชุมชน เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2544 และวันที่ 17 กันยายน 2544 และผลจากรายงานการประเมินสภาพทั่วไป ของ ชุมชนตำบลชากบก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ปี พ.ศ. 2544 ขององค์การบริหารส่วนตำบล ชากบก (2544, หน้า 1-5) พบว่ามีข้อมูลหลายประการที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจนเป็น ปัญหาของชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งเมื่อทำการวิเคราะห์ เกี่ยวกับ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภาวะ คุกคามของชุมชน ปรากฏผลดังนี้

จุดแข็งของชุมชนบ้านชากดัดบ่เต่า พบว่ามีผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ช่วยดำเนินการร่วม ในกระบวนการของชุมชน มีกองทุนหมู่บ้านที่รัฐบาลสนับสนุน มีวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชน มีงาน ประเพณีท้องถิ่น มีภูมิปัญญาหลากหลายในหมู่บ้าน เช่นภูมิปัญญาด้านการประกอบอาหารคาว และหวาน การทำจักสาน การทำกะปิจากตัวเคย การถนอมอาหารด้วยการแปรรูปอาหารเป็นของ ดอง ของหวาน เพลงพื้นบ้าน เป็นต้น ชุมชนมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ เชื้อต่อการทำการเกษตร ทำให้มีการพัฒนาอาชีพเกษตรได้ง่าย และในพื้นที่นี้ยังมีอ่างเก็บน้ำเขาวงช้าง ที่เหมาะเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวของตำบล มีพืชพันธุ์สมุนไพรมาก ซึ่งได้นำมาใช้บริโภคใน 2 รูปแบบ คือมาใช้ประกอบ การปรุงอาหารหรือเครื่องดื่มเพื่อเสริมสร้างสุขภาพ และนำมาประกอบเป็นยารักษาโรคตามความ เชื่อ สำหรับสมุนไพรที่นำมาใช้มากที่สุดคือการนำมาประกอบเป็นอาหาร ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. พืชไร่ พืชสวน และพืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งพืชหลายชนิดได้นำมาพัฒนาเป็น พืชเศรษฐกิจ เช่น ลำปาว มะกูด มะนาว มะพร้าว ส้มโอ ฝรั่ง มังคุด มะละกอ พัก แฟง แตง ไทย แตงโม แคน กล้วยน้ำว้า พริกชี้ฟ้า หนาม แตงกวา แตงโม ผักบุ้ง ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ถั่วลิสง มะเขือเปราะ มะเขือยาว กระเจี๊ยบเขียว ว่านหางจระเข้ เพกา พักทอง ผักกูด ผักหนาม ผักหวาน เป็นต้น

2. พืชที่ปลูกไว้ประกอบเสริมกลิ่นและรสชาติอาหาร เช่น กะเพรา ขิง ข่า ตะไคร้ ขิงแดง

กะชาย พริกไทย ผักชีไร่ ผักชีฝรั่ง ไพล ว่านม่วง ว่านมหาเปราะ ว่านน้ำ กะวาน กานพลู พริกไทย กะเพรา แมงลัก โหระพา ยี่ห่วย ใบชะพลู พลู ชมันชัน ดาหลา โสน มะขาม ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกะทือเป็นสมุนไพร ที่ขึ้นตามป่าธรรมชาติ และชาวบ้านในหมู่บ้านประมาณร้อยละ 80 ของหลังคาเรือนได้ปลูกสมุนไพรชนิดนี้ไว้รับประทานเอง ซึ่งพบว่าชาวบ้านในชุมชนบ้านชากดัดเต่า ได้นำสมุนไพรกะทือมาประกอบเป็นอาหารคาว และมีร้านขายอาหารในชุมชนได้นำแกงสมุนไพรกะทือมาสร้างเป็นจุดขายอาหารประจำท้องถิ่น จนเป็นที่ยอมรับว่าแกงกะทือเป็นเอกลักษณ์สำคัญด้านรสชาติอาหารของหมู่บ้านนี้

จุดอ่อนของชุมชนบ้านชากดัดเต่า พบว่ามีปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับการคมนาคมที่ไม่ได้มาตรฐาน การขาดการดูแลแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม ขาดการทำนุบำรุงทรัพยากรธรรมชาติ ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ทำให้ประชาชนมีรายได้น้อย ประชาชนมีการรวมตัวกันน้อยจึงขาดอำนาจต่อรอง ประชาชนว่างงานมาก ขาดผู้นำอย่างเป็นทางการที่มีความสามารถและเสียสละ การใส่ใจเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่มีน้อย ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ถูกนำมาสร้างเป็นเศรษฐกิจชุมชน ขาดรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูภูมิปัญญาไม่ได้นำศักยภาพของตนมาสร้างงานทางเศรษฐกิจ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีน้อย ไม่พบว่ามี การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทั้งทรัพยากรที่มี และคุณประโยชน์ของทรัพยากรของชุมชนให้ทุกคนได้รับรู้ พืชสมุนไพร ยังไม่ได้นำมาพัฒนาเพื่อสร้างเป็นผลิตภัณฑ์เศรษฐกิจในพื้นที่บ้าน

ภาวะคุกคามจากปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อชุมชนบ้านชากดัดเต่า พบว่าได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจของชาติ นายทุนเอาเปรียบด้านการซื้อสินค้าอันเป็นผลผลิตทางการเกษตรมาก บุคลากรจากหน่วยงานราชการและนักการเมืองท้องถิ่นขาดการเอาใจใส่ในการพัฒนาทรัพยากรในพื้นที่นี้อย่างต่อเนื่องจริงจัง

โอกาสของชุมชนบ้านชากดัดเต่า พบว่า ชุมชนมีความพร้อมด้านการรับข้อมูลข่าวสารจากผู้อื่น สามารถรับการพัฒนาได้ หากมีผู้สนับสนุนและมีผู้นำที่เข้มแข็ง คอยชี้แนะอย่างจริงจัง ซึ่งขณะนี้มีการสนับสนุนจากภาครัฐ เรื่องกองทุนหมู่บ้าน ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีโครงการในการพัฒนาอาชีพของตนเองหรือครอบครัวได้ทำการกู้ยืมไปลงทุนเพื่อสร้างเศรษฐกิจสู่ครัวเรือนและชุมชน

จะเห็นว่า สิ่งที่เป็นปัญหาเบื้องต้นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านชากดัดเต่า ก็คือ การขาดการทำนุบำรุง ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนมีน้อย ชุมชนขาดการถ่ายทอดภูมิ

ปัญญาท้องถิ่น ชาชนผู้น่าอย่างเป็นทางการ พืชพันธุ์สมุนไพรยังไม่มีหรือนำมาสร้างเป็นพืชเศรษฐกิจ จึงทำให้การสร้างเศรษฐกิจ จากภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าของชุมชนเกิดขึ้นได้ช้าและยาก แต่ขณะนี้รัฐบาลได้มีการสนับสนุนเรื่องเงินทุนในการประกอบกิจการพัฒนางานอาชีพของชุมชน จึงทำให้ประชาชนที่มีความตั้งใจสร้างอาชีพและพัฒนาทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ สามารถสร้างงานด้วยตนเองหรือรวมกลุ่มกันสร้างงานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจได้ง่ายขึ้น สำหรับกระบวนการเรียนรู้โดยการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ถือว่าเป็นการศึกษาตามธรรมชาติ หรือเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้การสำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนบ้านชากดับเต่ามีความเป็นไปได้รวดเร็ว อันเป็นแนวทางแก้ไขวิกฤตในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาอื่น ๆ นั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างแนวคิดให้ประชาชนเกิดแนวทางในการพัฒนาตนเองและ ชุมชนได้มากขึ้น โดยให้ประชาชนได้มีโอกาสเลือกตัดสินใจในการพัฒนาทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่ช่วยสร้างเศรษฐกิจสู่ครอบครัวและชุมชนของตนได้ ซึ่งวิธีการที่ทำให้เกิดการเลือกตัดสินใจในการพัฒนาอาชีพในการดำรงชีพ ตามวิถีชีวิตของตนจากทรัพยากรที่เป็นทุนใน ชุมชนนั้น ถือว่าเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่ง วิจัย ดันศิริ (2542, หน้า 34) ได้กล่าวถึงการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการศึกษาที่ผู้เรียน สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ ซึ่งเป็นทุนอยู่ในชุมชนนั้น ๆ และจากการศึกษาของ วันชัย ดนัยตโมนุท (2542, หน้า 115-133) พบว่าสังคมมีทุนอยู่ใน ครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน สถานประกอบการต่าง ๆ เอกชน หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษา หน่วยงานราชการอื่น ๆ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในสังคม กลุ่มการรวมตัวทางสังคม และสถาบันอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งต่อไปนี้จะต้องมีการนำทุนทางสังคมมาสร้างความเข้มแข็งให้ประเทศชาติอย่างเป็นรูปธรรม ผลผลิตที่เกิดในชุมชนเกิดจากวิถีการดำเนินชีวิต โดยใช้ทรัพยากร ธรรมชาติในชุมชนนั้น ซึ่งส่วนมากยังไม่สามารถนำมาสร้างเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อมาสร้างรายได้อย่างเป็นรูปธรรม และประเวศ วะสี (2544, หน้า 72-74) กล่าวถึงการเรียนรู้ในวิถีชีวิตว่า เป็นการเอาชีวิตกับการศึกษามาไว้ด้วยกัน การเรียนรู้ในวิถีชีวิตคือการเอาชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง อะไรที่จำเป็นแก่ชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่ดี ก็เรียนรู้ไปในตัว หรือเรียนรู้อย่างบูรณาการไปในชีวิต เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจากประสบการณ์ จากกิจกรรม และจากการทำงานร่วมกับชุมชน การเรียนรู้จากชาวบ้าน เป็นการสร้างศีลธรรมพื้นฐาน จะทำให้เคารพศักดิ์ศรี เคารพค่าของความเป็นคนของทุกคน เป็นฐานของเรื่อง

สิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย ความเสมอภาคของเพศหญิงและชาย การสร้างคามยุติธรรมในสังคม แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การจัดการบริหารสุขภาพ การศึกษาและอื่น ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้เรียนรู้ระบบ ระเบียบวิธีการ ในการที่จะจัดลำดับการดำเนินชีวิตให้มีประสิทธิภาพขึ้น จากกระบวนการของการเรียนรู้เหล่านั้น

จะเห็นได้ว่าแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนบ้านชากดัดเต่า ด้วยการสร้างการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีความเป็นไปได้ที่จะนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่และทรัพยากรที่มีใช้อยู่ในชีวิตของชุมชนมาพัฒนา ด้วยการนำเอา จุดแข็งของชุมชนมาเป็นฐานในการพัฒนา และนำจุดอ่อนของชุมชนมาหาทางปรับให้เป็นจุดแข็ง ซึ่งแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจจากทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบในชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ประชาชนในชุมชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นคือ การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วย ซึ่งถือได้ว่ากระบวนการดังกล่าว เป็นวิธีการทางการศึกษาตามธรรมชาติ หรือเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ลักษณะหนึ่งที่สามารถเข้าถึงการพัฒนาชุมชนตามสภาพการณ์จริงได้ ดังนั้นจากแนวคิดนี้ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดัดเต่า จังหวัดระยอง”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหา การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดัดเต่า จังหวัดระยอง
2. เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดัดเต่า จังหวัดระยอง
3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ผลที่ได้รับจาก การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดัดเต่า จังหวัดระยอง

ข้อตกลงเบื้องต้นในการศึกษา

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ ใช้รูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยตระหนักถึงผลกระทบบางอย่างที่อาจเกิดขึ้นต่อชุมชนที่ได้ศึกษา จึงขอสมมุติชื่อชุมชนที่ศึกษาว่า ชุมชนบ้าน

ชากดับเต่า สำหรับชื้อบุคคลและสถานที่อื่น ๆ ได้สมมุติชื่อตามความเหมาะสม ส่วนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นในสถานที่จริง

สำหรับสมุนไพรในชุมชนที่ศึกษามีหลายชนิด เช่น กะทือ จิง ข่า ตรีโคไร มะกรูด มะนาว ไพล กะเพรา โหระพา ฯลฯ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดให้สมุนไพรกะทือ เป็นสมุนไพรที่มีอยู่มากและชาวบ้านในชุมชนรู้จักดี มาเป็นตัวอย่างของสมุนไพรที่สะท้อนกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในครั้งนี้

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดับเต่า จังหวัดระยอง โดยดำเนินการดังนี้

วิธีปรากฏการณ์วิทยา(phenomenology)

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการใช้สมุนไพร โดยศึกษาจากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยละเอียด

วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ผู้วิจัยได้ร่วมศึกษากระบวนการดำเนินงาน โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ร่วมด้วยดังนี้

1. จัดเวทีเพื่อระดมความคิด ทัศนคติของประชาชนในหมู่บ้านเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชน
2. จัดเวทีแบบพหุภาคีเพื่อร่วมกันกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชน
3. ค้นหาแนวทางการจัดการกองทุนอันเกิดจากโครงการใช้สมุนไพรกะทือ ในชุมชน
4. เก็บบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ ประเมินผลจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชน
5. นำรูปแบบการบริหาร แผนงาน และกิจกรรมมาปฏิบัติ
6. ประเมินผลการดำเนินงาน
7. สรุปผลการดำเนินงาน และเขียนรายงานการวิจัย

ปัญหาในการวิจัย

ผู้วิจัย ทำการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากตบเต่า จังหวัดระยอง เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน เพื่อให้ได้คำตอบในประเด็นคำถาม เกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟู การอนุรักษ์ และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาหาวิธีการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้อย่างไร และโดยวิธีใด

ขอบเขตของการวิจัย

เป็นการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากตบเต่า จังหวัดระยอง โดยทำการศึกษาปัญหา แหล่งที่มา วิเคราะห์หาข้อสรุป จากความหมายของปรากฏการณ์ในอดีตและปัจจุบัน หาจุดแข็ง และจุดอ่อน เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดในการนำสมุนไพรมาบริโภค ในแต่ละวัน และที่ชุมชนถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงจำเป็นต้องกำหนดแนวทางในการดำเนินการศึกษา ด้วยการนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อให้สอดคล้องกับขอบเขตที่ทำการวิจัยด้วย

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากตบเต่า จังหวัดระยอง จึงมีนิยามศัพท์เฉพาะดังนี้

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การผสมผสาน การมีส่วนร่วมในการทำงานของทุกฝ่าย รวมทั้งการปฏิบัติ กระบวนการแสวงหาความรู้ โดยชุมชน องค์กร ร่วมกัน คิดตัดสินใจหาทางแก้ไขปัญหายังเป็นระบบ สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ประชาชนทุกระดับ ทุกกลุ่ม ในชุมชนบ้านชากตบเต่า และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีกิจกรรมร่วมกันตั้งแต่การศึกษาปัญหา การกำหนดรูปแบบเพื่อสร้างงานให้เป็นรูปธรรม และ ทำการวิเคราะห์ผลที่ได้รับจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากตบเต่า จังหวัดระยอง ทั้ง ภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน ผู้นำชุมชน

กระบวนการถ่ายทอด หมายถึง กิจกรรมการให้แนวคิด วิธีการ ความรู้ที่สืบทอดจากบุคคลรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อ ๆ มา ด้วยวิธีการสอน การแนะนำ การบอก ด้วยคำพูด การทำให้อู รวม

ทั้งการเขียน ให้บุคคลเป้าหมายให้เกิดการเรียนรู้ ได้มีการเลียนแบบ จำแบบ แล้วนำไปปฏิบัติต่อไปได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง แนวคิด วิธีการ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนบ้านชากดับเต่า จังหวัดระยอง ที่นำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นบ้านหรือท้องถิ่นของตนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สืบต่อ ๆ กันมา

สมุนไพร หมายถึง ยาที่ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุต่าง ๆ ซึ่งยังมิได้ผสมปรุงหรือทำการแปรสภาพ มีคุณค่าทางยา แต่สำหรับการวิจัยนี้ การใช้สมุนไพร หมายถึง การนำพืชที่มีในพื้นที่ชุมชนบ้านชากดับเต่ามาใช้บริโภคในรูปของการผลิตเป็นอาหาร หรือนำมาเป็นเครื่องดื่มเพื่อบำรุงสุขภาพ โดยกำหนดให้ กระทือ เป็นสมุนไพรหลักในการศึกษาครั้งนี้

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง ประชาชนในชุมชนสามารถแก้ปัญหาพื้นฐาน ให้อยู่ดีกินดี ซึ่งสำหรับการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ประชาชนในชุมชนบ้านชากดับเต่าสามารถร่วมกันดำเนินการในกิจกรรมพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากสมุนไพร ที่เป็นทรัพยากรในท้องถิ่น อย่างเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องยั่งยืน และสามารถร่วมกันคิดและสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อออกจำหน่ายได้ โดยมีเครือข่ายการเรียนรู้อย่างครบวงจร

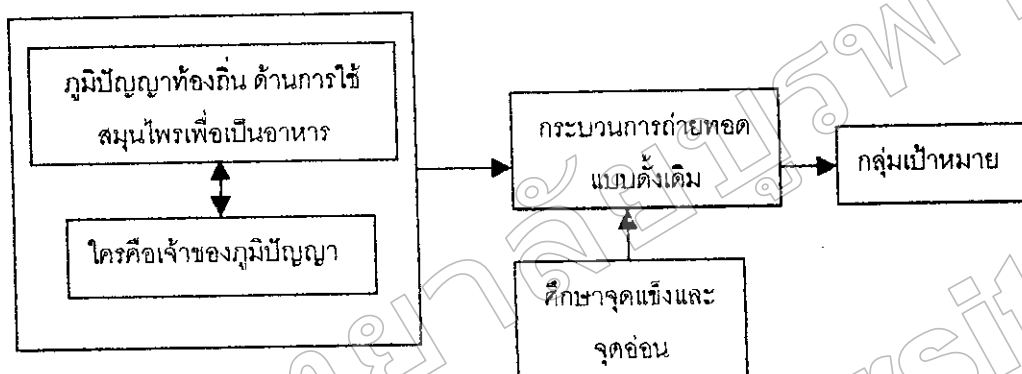
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการดำเนินการปฏิบัติเฉพาะพื้นที่ แต่ก็สามารถทำให้ประชาชนในพื้นที่นั้นได้มีการพัฒนาและมีความยั่งยืนในการดำรงคุณภาพชีวิตที่ดีจากการดูแล สิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม จากการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปพร้อม ๆ กับสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นเจ้าของ ด้วยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมและหากได้ขยายผลออกไปสู่ชุมชนอื่น ๆ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง โดยประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย มีดังนี้

1. ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดับเต่า จังหวัดระยอง
2. ได้แนวทางในการพัฒนาอาชีพด้านการใช้สมุนไพรให้เป็นประโยชน์ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

กรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิจัยก่อนการพัฒนา

กรอบแนวคิดเบื้องต้นของการวิจัยก่อนการพัฒนา ได้เน้นความเป็นอิสระในความคิดในการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดัดเต่า จังหวัดระยอง โดยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เป็นการศึกษาปัญหาที่มาและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่กลุ่มเป้าหมาย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิจัยก่อนการพัฒนา